

Siyasi Gerginlikler, Türkiye-AB İlişkileri ve Ticaret

Çiğdem Üstün

Özet

Hollanda, Fransa, Almanya ve İngiltere ile Türkiye ilişkileri son yıllarda siyasi arenada gerginliklere sahne olmuş, söylemler sertleşmiş, seçimler, referandumlar gibi iç siyasetin çok hararetli olduğu dönemlerde bu ülkeler ile ilişkiler Türkiye’de, Türkiye de bu ülkelerde konu olmuştur. Özellikle Almanya ve Hollanda’da yaşayan Türk asıllı vatandaşlar bu gerginliklerden etkilenmişlerdir. Diğer yandan, bu ülkeler Türkiye’nin AB içerisinde önemli ticaret ortaklarıdır ve 2017’de Türkiye’nin en çok ticaret yaptığı ilk 20 ülke arasındadır (TÜİK, Yıllara göre dış ticaret, 1923-2017, 2017). İhracat rakamlarında birinci sırada Almanya 15.118.909,842 (Bin ABD \$), ikinci sırada İngiltere 9.603.188,772 (Bin ABD \$), yedinci sırada Fransa 6.584.199,173 (Bin ABD \$) ve dokuzuncu sırada Hollanda 3.864.485,686 (Bin ABD \$) yer almaktadır (TÜİK, Ükelere göre yıllık ihracat (en çok ihracat yapılan 20 ülke), 2017). Hem siyasi gerginliklerin çok olması hem de ticari ilişkilerin önemine istinaden, bu çalışmada bu dört ülke ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler 2014-2017 yılları arasında TÜİK’in yayınlamış olduğu ülkelere göre ihracat ve ithalat verilerine dayanılarak incelenmektedir. Bu çalışma, bu incelemenin yanı sıra AB ile ilişkilerin daha iyi bir seviyeye çekilebilmesi için ticari ve ekonomik ilişkilerin baz alınarak, Gümrük Birliği’nin güncellenmesi tartışmalarına değinmektedir.

Giriş[‡]

Avrupa Birliği – Türkiye ilişkileri hem AB üye ülkelerinde hem de Türkiye’de seçim çalışmaları çerçevesinde önemli bir malzeme olarak kullanılmakta, milliyetçi, İslam karşıtı ve Avrupa karşıtı toplulukları mobilize etmekte önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde popülizmin artışı olarak sıkça karşımıza çıkan söylemler ilişkilerin de siyasi ayağını etkilemektedir. Özellikle Hollanda’da Mart 2017 seçimleri ile Türkiye’de Nisan 2017 referandumunun birbirlerine çok yakın tarihlerde oluşu her iki ülkenin siyasileri arasında söylemleri sertleştirmiş, diplomatik krize sebep olacak gerginlikler yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Keza, Türkiye’nin Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya ile ilişkileri de popülist söylemlerden kurtulamamış, özellikle göçmenler bu siyasi söylemin bir parçası olarak kullanılmış ve siyasi ilişkiler sertleşmiştir.

Birleşik Krallık’ ta 2016 Brexit referandumu öncesi Türkiye, göçmenler ve Türkiye’nin AB üyeliği çoğu zaman bağlamından kopartılarak hem medya hem politikacılar tarafından kullanılmıştır. Özellikle Boris Johnson’ın söylemleri Türk tarafında şaşkınlık yaratmıştır. Fransa’da Nisan-Mayıs 2017’de gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Türkiye’nin AB üyeliği bir kez daha bir seçim malzemesi olarak kullanılmış, Almanya’da ise Merkel seçimler öncesinde Türkiye’nin AB üyesi olmaması, görüşmelerin en azından askıya alınması konularında sık sık beyanlar vermişti. Türkiye’nin de bu gelişmelere tepkisi sert olmuş, sadece iktidar partisinden değil muhalefet çevrelerinden de tarihsel göndermeler ile Avrupa’daki Türk ve Müslüman “düşmanlığına” atıflarda bulunulmuştu.

Bütün bu siyasi gerilimler içerisinde iş dünyasından uyarılar gelmeye başlamış ekonomik ilişkilerin siyasi gerilimlerden etkilenmemesi ve Avrupa ile iş birliğinin artırılması gerektiği yönünde yorumlar yapılmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı verilerinde, Fransa-Türkiye ticaret hacminin 2016 yılı için 13,38 milyar dolar ve Fransa’nın Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının 6,85 milyar dolar olduğu belirtilmektedir. Ticaret Bakanlığı verilerine göre 1477 şirkette Fransız yatırımı bulunmaktadır. Diğer yandan, Dışişleri Bakanlığı verilerine göre, sadece 50 Türk şirketi Fransa’da ticari faaliyetler yürütmektedir. Almanya ise Türkiye’nin en büyük ticaret ortağı olarak 2016 yılında 35,5 milyar dolar ticaret hacmine; Türkiye’de yabancı yatırım sahibi şirketler içinde 7000’den fazla şirket de Alman sermayesine sahiptir. Hollanda ise 2002-2016 yılları arasında Türkiye’ye en çok doğrudan yatırım yapan

[‡] Bu çalışma Uluslararası İlişkiler Konseyi’nin 3-6 Mayıs 2018 tarihlerinde düzenlediği Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi’nde sunulmuştur. Çalışmanın yayına hazırlanma sürecinde yorumlarıyla destek olan Doç. Dr. Sait Akşit ve Doç. Dr. Bezen Balamir Coşkun’a teşekkürler.

ülkelerden birisidir ve 2783 şirkette Hollanda yatırımı bulunmaktadır. Birleşik Krallık da Türkiye'de en fazla yabancı yatırımı bulunan ülkelerden biri olup, ülkede 3000'den fazla İngiliz sermayeli şirket faaliyet göstermektedir.[§] Türkiye'de faaliyet gösteren şirketlerin özellikle otomotiv, makine sanayi, enerji, sigorta, tarım vb. gibi istihdam sağlayan ve üretime dayalı şirketler olması önemlerini daha da artırmaktadır.

Son yıllarda, Türkiye – AB ilişkileri çalkantılı dönemlerden geçmiş, Türkiye'nin adaylık süreci *de facto* donmuş ve siyasi gerginliklerin ilişkileri tanımladığı bir dönemden geçilmiştir. 2016-2017 yıllarında yapılan kamuoyu yoklamaları da halkta Avrupa karşıtlığının arttığını göstermektedir. Örneğin, Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması'nda tehdit algılamaları ile ilgili sorularda sorulan “Sizce en çok hangi ülke veya ülkeler Türkiye'ye tehdit oluşturmaktadır?” sorusuna 2017 yılında %24 oranında AB ülkeleri cevabı gelmiştir. Bu oran bir önceki yıl %10,4 seviyesindedir (Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi, 2017). Bir sene içerisinde Türkiye'de Avrupa karşıtlığı artmış, Türkiye dış politika alanında Avrupa Birliği ile birlikte hareket etmeli diyenler ise yarı yarıya azalarak 2016 yılındaki %8,1 seviyesinden 2017 yılında %4,1'e gerilemiştir. Aynı çalışmada “AB'ye üye olunmasını istiyor musunuz?” sorusuna ise %51,6 oranında hayır cevabı verilmiştir. Bu oran, 2016 yılında %38,2, 2015 yılında ise %46,5'tir.

Bununla beraber 2018 yılının yaz aylarında AB üyeliğinin stratejik bir hedef olduğu ve bu amaçla çalışmaların yürütüleceği Türkiye hükümeti tarafından yeniden dile getirilmiştir. Ağustos 2018'de 3 yıl aradan sonra ilk defa gerçekleştirilen Reform Eylem Grubu toplantısı sonrasında yapılan basın açıklamasında şu ifadeler dikkat çekmektedir

Yargı ve temel haklar alanında reformlara devam etme iradesi noktasında kararlığımız net olarak ortaya konmuştur... AB'ye üyelik hedefimiz kapsamında kurucu üyesi olduğumuz Avrupa Konseyi'nin ve adayı olduğumuz AB'nin standartları ve müktesebatı geçmiş dönemde olduğu gibi, atacağımız adımlarda çıpa görevi görecekler.... Türkiye, AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda, önümüzdeki süreçte çalışmalarına kararlılıkla devam edecektir (Dışişleri Bakanlığı, 2018).

Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu göreve geldikten sonra Dışişleri Bakanlığı'na bağlanan AB Başkanlığı'nı ziyaretinde “Fasıllar açılrsa da açılmasa da bugün karşımıza siyasi engeller

[§] Bu çalışmada kullanılan yabancı sermayeli şirket sayıları Ticaret Bakanlığının 2017 Aralık sonu itibariyle yayınlamış olduğu listeden edinilmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2017).

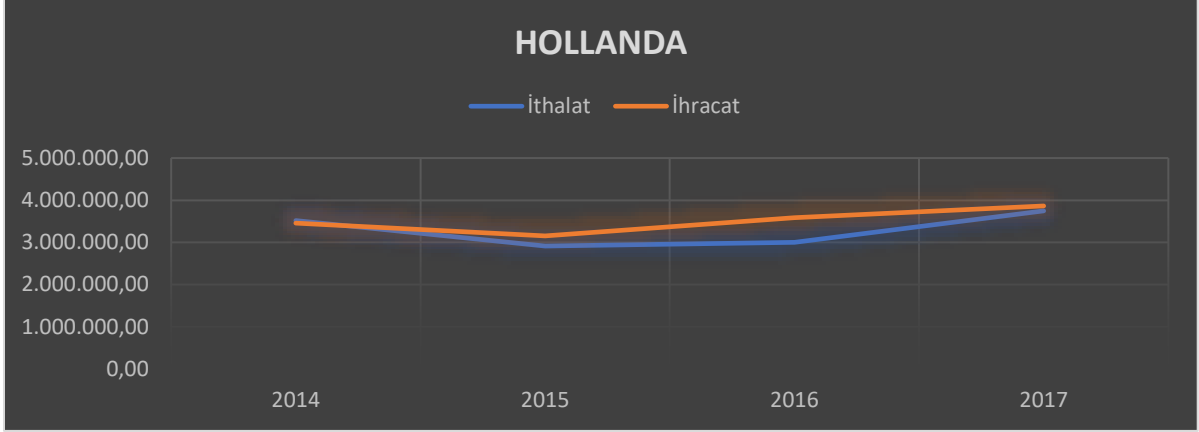
çıkarsa da çıkmassa da bizim için (AB'ye üyelik) stratejik amaçtır” (Milliyet, 2018) diyerek AB sürecinin bir kez daha altını çizmiştir.

2015-2017 arasında çok çeşitli vesilelerle, farklı ülkeler ile AB sürecinde anlaşmazlıklar yaşanmış, çok sert sözler sarf edilmiş, AB içindeki ülkelerde Türkiye bir iç siyaset malzemesi olarak kullanılırken, Türkiye’de de yukarıda sözü geçen Avrupa karşıtlığı siyaset sahnesine egemen olmuştur. Bütün bu siyasi çalkantıların ve gerginliklerin yaşandığı dönemlerde dahi AB destekçileri AB’nin Türkiye’nin en önemli ticaret ortağı olduğunu, bu çerçevede ilişkilerin önemini koruduğunu ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi, Gümrük Birliği anlaşmasının güncellenmesinin Türkiye – AB ilişkileri açısından önemini vurgulamışlardır.

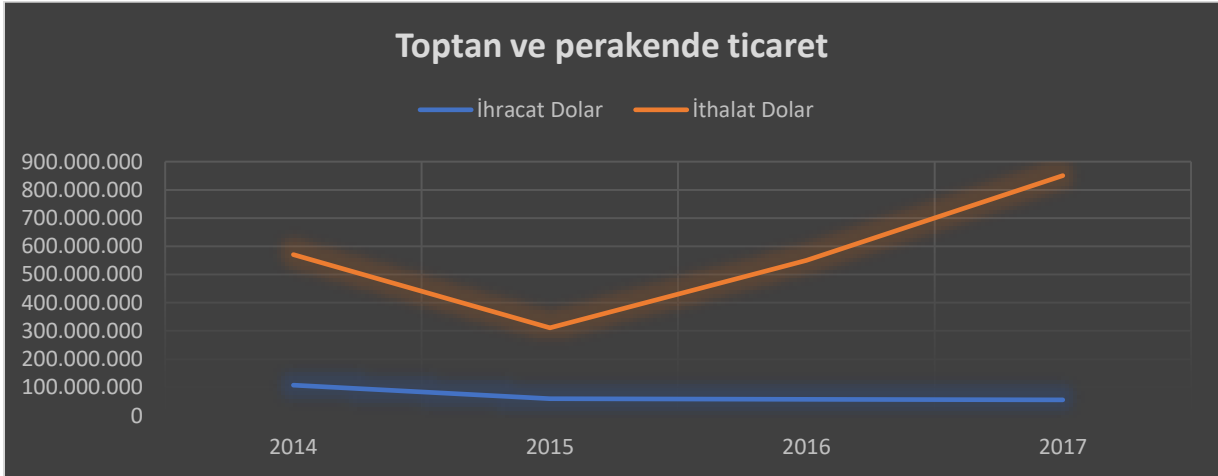
2017 yılında, TÜİK verilerine göre AB ülkelerinden ithalat %35,9, aynı ülkelere ihracat %46,8 olmuştur. Aynı yıl, Türkiye’nin, AB’ye göre daha iyi ilişkiler içerisinde olduğu düşünülen Rusya’ya ihracatı %1,6, ithalatı %8,2 seviyelerindedir. Bu çerçevede, AB’nin Türkiye’nin en önemli bir ticaret ortağı olduğu ortadadır.

4 ülke: Hollanda, Fransa, Almanya ve İngiltere

Hollanda, 2017 yılında Türkiye’nin diplomatik ve siyasi olarak en büyük krizlerinden birini yaşadığı ülke olmuştur. 2017 Anayasa Referandumu çalışmaları çerçevesinde Hollanda’yı ziyaret etmek ve orada yaşayan Türklerle toplantılar düzenlemek isteyen Türk yetkililerine izin verilmemesi, Dışişleri Bakanı’nın uçağına uçuş izninin iptali ve karayolu ile Hollanda’ya giden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya’nın aracının durdurulması ve sınır dışına kadar götürülmesi Hollanda ile Türkiye arasında gerginliğin çok artmasına sebep olmuştur. Türk Dışişleri ise, bu olaylardan sonra Türkiye dışında bulunan Hollanda Büyükelçisi’nin Türkiye’ye geri dönmemesini söylemiştir. Siyasi ve diplomatik kriz sürerken Hollanda’da yaşayan Türk vatandaşların sorunlarla karşılaşması da haberlere yansıyan gelişmeler olmuştur. Bu dönemde ticari ilişkilere bakacak olursak, 2016 yılından 2017 yılına geçerken ithalat ve ihracat rakamlarında artış olduğunu görmekteyiz. İthalat rakamları, 2016 yılında 3.000.336,34 (Bin ABD \$), 2017 yılında 3.747.619,92 (Bin ABD \$), ihracat rakamları ise 2016 yılında 3.589.431,87 (Bin ABD \$), 2017 yılında 3.864.903,58 (Bin ABD \$) olmuştur. Dışişleri Bakanlığı verilerine göre, “2017 sonu itibariyle, ülkemizde 2776 Hollanda firması faaliyet göstermektedir. Türkiye’de Hollanda sermayeli şirketler, bankacılık, kimya sanayi, ilaç sektörü, tıp endüstrisi, telekomünikasyon, lojistik, tekstil, gıda ve tarımsal sanayi ve turizm sektörleri gibi hemen her sektörde faaliyet göstermektedirler.” (Dışişleri Bakanlığı)

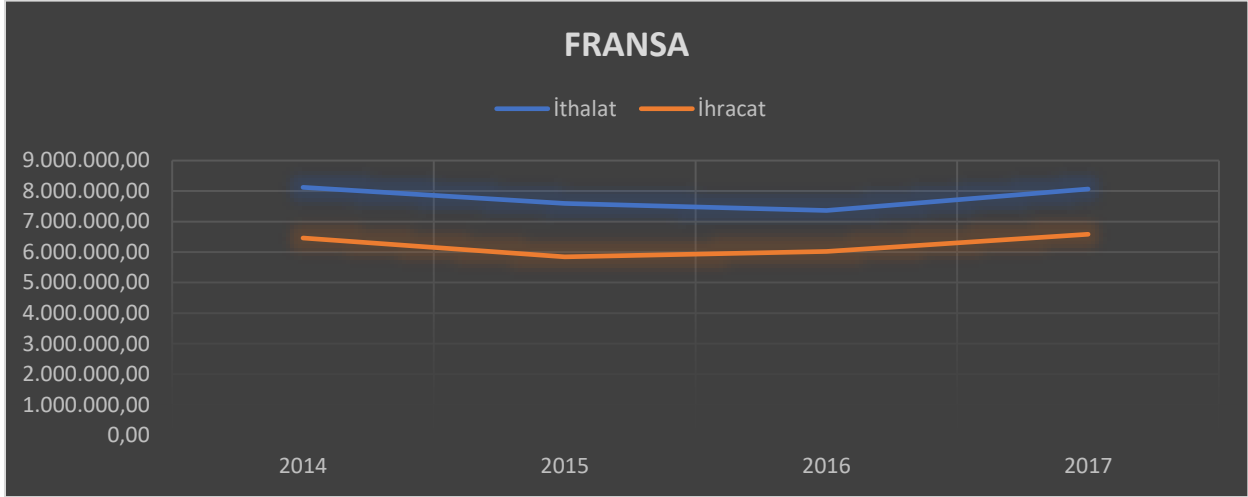
Tarım ve ormancılık, madencilik ve taş ocakçılığı, imalat sanayi ve toptan ve perakende ticaret faaliyetleri ayrı ayrı incelendiğinde, tarım ve ormancılık sektöründe 2016 yılından 2017 yılına gelindiğinde ithalat ve ihracatta düşüş, madencilik ve taş ocakçılığı ile imalat sektöründe hem ithalatta hem ihracatta artış, toptan ve perakende sektöründe ise ihracatta düşüş, ithalatta ise artış görülmektedir. 2014 yılından 2017 yılına kadar geçen süreye bakılacak olursa ihracatta yarıdan biraz fazla (%51,6) düşüş yaşanırken, ithalatta 2015 yılında yaşanan düşüğe rağmen %60'dan fazla artış görülmektedir.

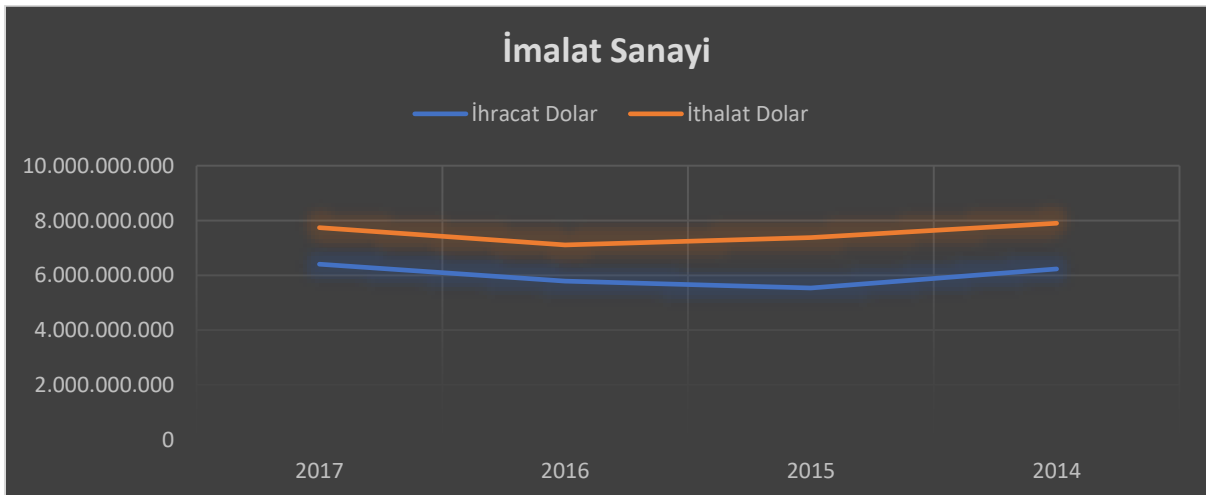
Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2017 yılı Aralık ayı sonunda 58420 yabancı sermayeli şirket içinde Hollanda'dan gelen doğrudan yatırım 2783 şirkette bulunmaktadır. Bu da oransal olarak %4,5'tan fazla bir düzeye tekabül etmektedir.

Fransa da Hollanda gibi Türkiye'nin siyasi ve diplomatik gerginlikler yaşadığı bir Avrupa ülkesidir. Fransa Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri çerçevesinde fasılların açılmasına karşı veto hakkını kullanmıştır. Böylece Türkiye'de her kesimden tepki çeken bir ticaret ortağı haline gelmiştir. 2014 yılında Hollande'nın Türkiye ziyaretinde "Günün birinde bütün fasıllar

tamamlanınca, sonra ilgili halkların kararına göre, bir hipotez olarak üyelik düşünülebilir. Her halükârda bu Fransa’da referanduma tabidir” (Cumhuriyet, 2014) demesi Fransa’nın geçmişte olduğu gibi Türkiye’nin AB sürecinde güçlü bir destekçisi olmadığını göstermektedir. Fakat bu tutum, Türkiye-Fransa arasında enerji ve ticaret gibi konularda görüşmeleri engellememiştir. 2014 ile 2017 yılları arasında iki ülke arasında yapılan ithalat ve ihracat rakamlarına bakıldığında 2014 yılından 2015 yılına geçişte hem ithalatta hem de ihracatta bir düşüş yaşanmış, fakat takip eden yıllarda yükselişe geçmiştir.

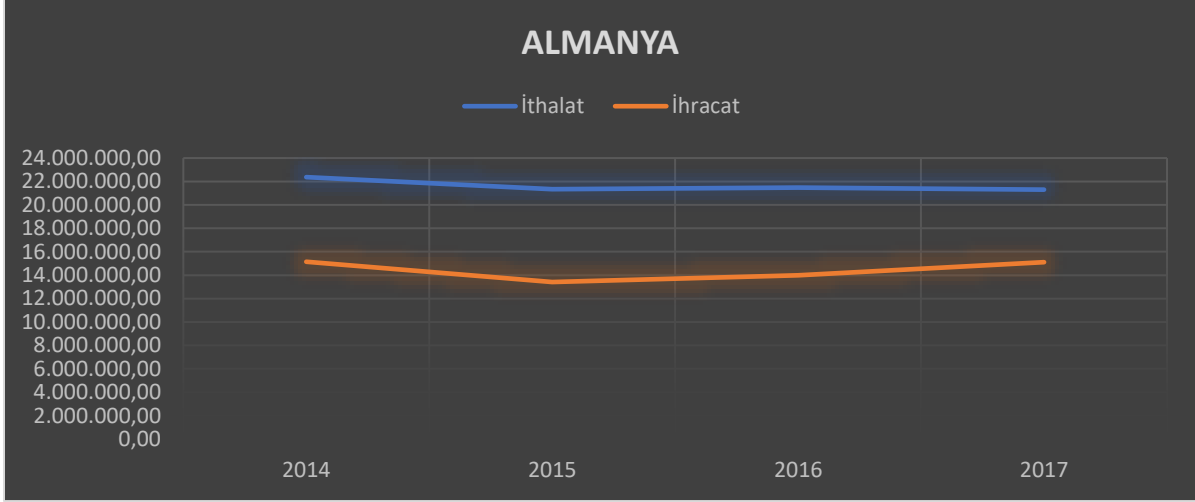
Dışişleri Bakanlığının verilerine göre “Fransa’ya ihracatımızın ilk üç kalemi karayolu taşıtları, giyim eşyaları ve aksesuarları, elektrikli ev aletleri; Fransa’dan ithalatımızın ilk üç kalemi ise uçaklar ve hava araçları, demir-çelik mamulleri, otomobil aksam ve yedek parçalarıdır” (Dışişleri Bakanlığı, 2018). Bu çerçevede imalat sanayi rakamlarına bakılacak olursa, 2016 yılından 2017 yılına geçişte ihracat, 5.782.886.797 (Bin ABD \$)’den 6.404.960.871 (Bin ABD \$)’e; ithalat ise 7.108.066.901 (Bin ABD \$)’den 7.744.347.858 (Bin ABD \$)’e yükselmiştir.

Fransız şirketleri, Bakanlık verilerine göre 2017 sonu itibariyle, inşaat, emlak, bilişim teknolojileri, perakende, gıda sanayi, sigorta, otel işletmeciliği, otomotiv, enerji vb. çok farklı sektörlerde varlık göstermektedirler. Dış yatırım sahibi 58420 şirket içinde Fransızların yatırım yaptığı 1477 şirket bulunmaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2017). Bu da dış yatırım sahibi şirketlerin %2'sinden fazlasına tekabül etmektedir.

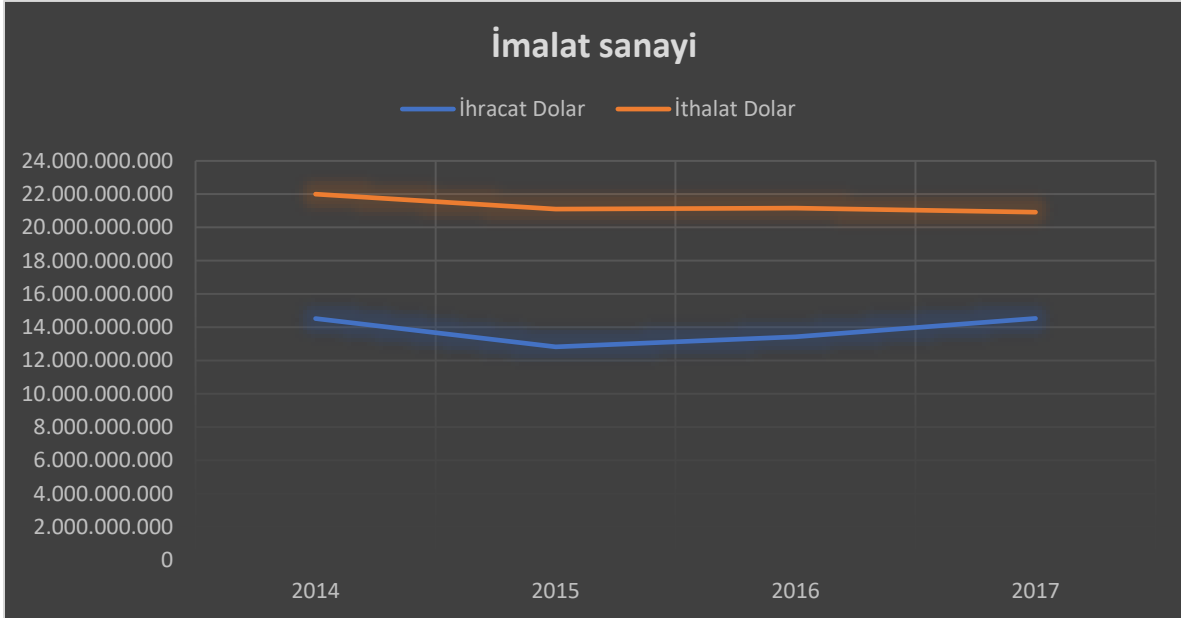
Almanya, 1950'li yıllardan beri en çok Türk göçmenin yaşadığı ülkelerden birisi olarak Türkiye ile özel bir ilişkiye sahip olmakla beraber özellikle son yıllarda AB'nin lokomotif ülkesi olarak ekonomik krizden sonra gücünü daha da artırmıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin AB üyeliği konularında negatif bir tutum alması Türkiye'de rahatsızlık yaratmıştır. 2017 yılındaki seçimlerden önce Angela Merkel, bir televizyon tartışmasında "Türkiye, hiçbir zaman AB üyesi olmamalı. AB'deki meslektaşlarım ile konuşup üyelik müzakerelerinin sona ermesi için ortak bir pozisyona ulaşabilecek miyiz bakacağım" demesi üzerine Almanya'ya karşı da söylemlerde sertleşme görülmüştür. İlişkilerdeki siyasi sorunların analizleri gazetelerde de tartışılmış ve köşe yazılarının konusu olmuştur. Mesela, Türkiye gazetesinde Prof. Dr. Çağrı Erhan, Almanya'nın Türkiye "alerjisi"nin 3 temel sebebi olduğunu; bunlardan birincisinin yapısal, ikincisinin siyasi, üçüncüsünün ise ekonomik olduğunu ve bu çerçevede ötekileştirmenin Alman toplumunda halen devam ettiğini, Türkiye'yi hedef almanın Alman sağ siyasetçisinin fabrika ayarı haline geldiğini ve Almanya'nın Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya, Karadeniz ve Akdeniz'in kesiştiği bir konumda Türkiye'nin ekonomik olarak güçlenmesinden rahatsızlık duyduğunu yazmıştır (Erhan, 2017).

Almanya, incelenen ülkeler içerisinde Türkiye ile en büyük ticaret hacmine sahip ülke olarak Türkiye'nin AB ülkeleri ile ticaretinde çok önemli bir yer tutmaktadır. 2017 yılı sonu itibariyle bakanlığın verilerine göre, 58420 dış yatırım sahibi şirket arasından 7110 tanesi Alman yatırıma sahiptir (Ticaret Bakanlığı, 2017). Bu da oransal olarak dış yatırım sahibi şirketlerin %12'den fazlasına Almanlar tarafından yatırım yapıldığını göstermektedir.

2014 yılından sonra TÜİK verilerine göre hem ithalatta hem ihracatta düşüş görülmektedir. 2014 yılında 22.369.476,42 (Bin ABD \$) olan ithalat, 2017 yılına gelindiğinde 21.302.136,14 (Bin ABD \$) olmuştur. İhracatta ise 2014 yılında 15.147.423,29 (Bin ABD \$) olan rakam, 2015 yılında 13.417.033,19 (Bin ABD \$)'a gerilemiş, 2017 yılında ise 15.119.956,91 (Bin ABD \$)'a çıkabilmiştir.

İncelenen sektörler içerisinde imalat sanayinde 2014 yılından 2015 yılına geçişte hem ihracatta hem ithalatta %50'den fazla azalma görülmektedir. 2016 yılında ise artış olmuş ve 2014 seviyelerine erişebilmiştir.

2015 yılında imalat sanayinde 12.822.051,452 (Bin ABD \$)'a gerileyen ihracat, 2017 yılında 14.529.751.705 (Bin ABD \$)'e yükselerek, 2014 yılındaki 14.515.081.205 (Bin ABD \$) seviyesini geçmiştir. İthalatta ise imalat sanayinde 2017 yılında 2014 rakamları geçilmemiştir.

2014 yılında 22.001.379.409 (Bin ABD \$) olan ithalat, 2015 yılında 21.102.555.600 (Bin ABD \$), 2016 yılında 21.153.348.797 (Bin ABD \$) ve 2017 yılında 20.916.977.264 (Bin ABD \$) olmuştur.

Birleşik Krallık ise, AB ile Türkiye ilişkilerinde Türkiye'nin müttefiki olarak görülen bir ülke olmakla beraber Brexit referandumunda göçmenler üzerinden Türkiye tartışmalarının yapılması, Türkiye'nin bir AB ülkesi olamayacağı yönündeki söylemler, 2007 yılında Türkiye'nin AB üyeliğinin reddinin çılgınlık olacağını söyleyen Boris Johnson'dan, 2016 yılında 77 milyon Türk'ün hiçbir kontrol olmadan İngiltere'ye gelmesini delilik olarak nitelendiren Boris Johnson'a gelmesi ve artan popülizm bu ülke ile Türkiye arasında da siyasi gerginliklere sebep olmuştur.

Bu süreçte bazı yayın organlarında, kamuoyu yoklamalarında 12 milyon Türk'ün İngiltere'ye geleceğini belirttikleri yazılmış, AB'den çıkarak bu 12 milyon Türk göçmene karşı İngiltere'nin kendisini koruyabileceği savunulmuştur. Daha sonra aynı yayın organı, referans verilen kamuoyu yoklamalarının künyesi veya detaylarıyla ilgili hiçbir bilgi verilmeyen yayınlarla ilgili olarak, rakamsal yanlışların olabileceğini kabul etmiş fakat bu Türkiye'nin bir iç politika malzemesi olarak kullanılmasına engel olamamıştır.

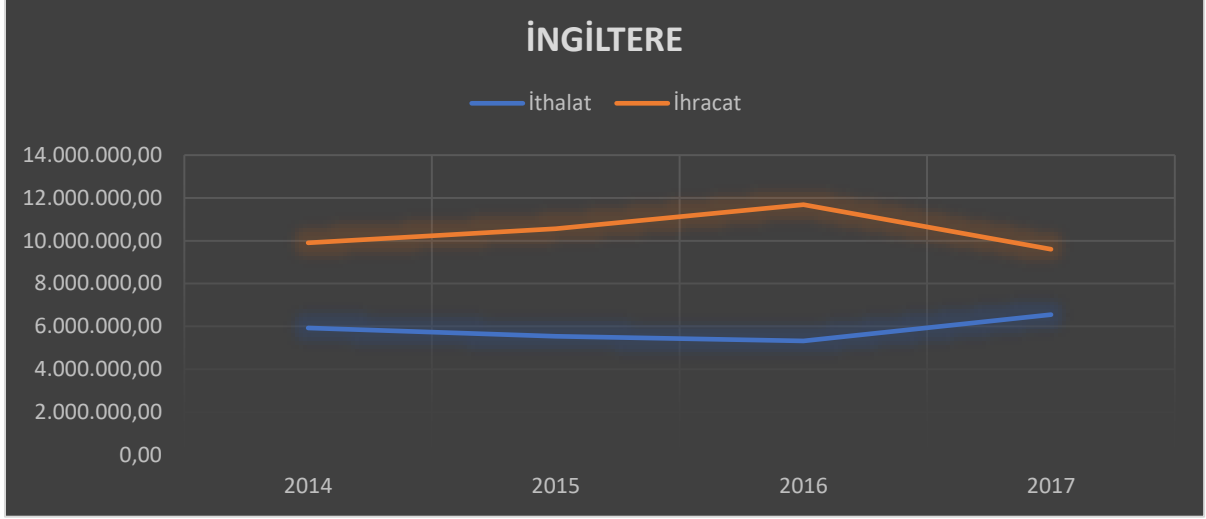
Kaynak: http://ipahaber.com/wp-content/uploads/2018/05/89762573_express_sun.jpg

Brexit savunucularının kullandığı bir poster de 76 milyon Türk'ün AB'ye üye olacağı ve AB'den ayrılarak kontrolün geri alınmasını savunmaktaydı.

Kaynak: <https://qz.com/794411/boris-johnsons-reversal-on-turkey-and-recep-tayyip-erdogan-is-as-outrageous-as-any-of-donald-trumps-flip-flops/>

Siyasi söylemlerde Türkiye her ne kadar istenmeyen ülke gibi gösterilse de ithalat ve ihracat rakamlarına baktığımızda; 2014-2017 yılları arasında ithalat 5.932.227,26 (Bin ABD \$)'dan 6.548.621,63 (Bin ABD \$)'e çıkmış, ihracat ise 2014 yılında 9.903.171,59 (Bin ABD \$) iken 2017 yılında 9.604.386,83 (Bin ABD \$) olmuştur. 2016 yılında 11.685.790,24 (Bin ABD \$) olan ihracatta bir yıl içerisinde bir düşüş görmekteyiz.

Bakanlık rakamlarına göre doğrudan dış yatırım çerçevesinde dış yatırım sahibi 58420 şirketin 3076'sı İngiltere kaynaklı yatırıma sahiptir. Bu çerçevede de doğrudan dış yatırım olan şirketlerin %5'inden fazlasının bu ülkeden yatırıma sahip olduğu görülmektedir.

İncelenen ülkeler ile Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat oranlarına bakıldığında ise TÜİK rakamlarına göre aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Toplam ihracat	Fransa	Hollanda	Almanya	İngiltere	
157 006 438	6 584 629	3 864 904	15 119 957	9 604 387	2017
%	4	2	10	6	
142 529 584	6 022 485	3 589 432	13 998 653	11 685 790	2016
%	4	3	10	8	
143 838 871	5 845 032	3 154 867	13 417 033	6 887 399	2015
%	4	2	9	5	
157 610 158	6 464 243	3 458 689	15 147 423	9 903 172	2014
%	4	2	10	6	

Bu tablo ışığında, Fransa, Hollanda, Almanya ve İngiltere ile Türkiye'nin ihracatında oransal olarak çok büyük oynamalar olmamıştır. Adı geçen bu ülkeler ile yaşanan bütün siyasi ve diplomatik krizlere rağmen, ihracatın devam ettirildiği ve mümkün olduğunca istikrarlı sürdürüldüğü anlaşılabilir. Siyasi arenada ve kamuoyu yoklamalarında ortaya çıkan batı karşıtlığının ticari ilişkilere minimum düzeyde yansıdığı iddia edilebilir.

Toplam ithalat	Fransa	Hollanda	Almanya	İngiltere	
233 798 557	8 070 975	3 747 620	21 302 136	6 548 622	2017
%	3	2	9	3	
198 618 235	7 364 715	3 000 336	21 474 989	5 320 237	2016
%	4	2	11	3	
207 234 359	7 597 687	2 914 359	21 351 884	5 541 277	2015
%	4	1	10	3	
242 177 117	8 122 571	3 517 164	22 369 476	5 932 227	2014
%	3	1	9	2	

İthalat oranlarına bakıldığında da ihracat oranlarındaki eğilime benzer bir eğilim görmekteyiz. 2014-2017 yılları arasında Fransa, Hollanda, Almanya ve İngiltere'den Türkiye'ye yapılan ithalatta %1-2 artışlar 2015 ve 2016 yıllarında gözlemlenmekle beraber 2017 yılında Fransa ve Almanya'nın toplam ithalat yüzdesi 2014 seviyesinde kalmış, İngiltere ve Hollanda'nın ise

%1 artış göstermiştir. Bu çerçevede, Hollanda ile yaşanan krizin 2018 rakamlarına yansiyebileceği de göz önüne alındığında ithalatta da ihracatta olduğu gibi oransal olarak bir istikrar görülmektedir. Aynı zamanda, toplam ithalat rakamlarında 2014 yılına göre bir azalmanın da mevcut olduğu ama toplam ihracat rakamlarında farklılık olmadığı göz önünde tutulmalıdır.

Gümrük Birliği güncellenmesi tartışmaları

Türkiye'nin AB ile 6 Mart 1995'te imzaladığı ve 1996 başında yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile sadece malların serbest dolaşımına ilişkin değil, aynı zamanda rekabet politikası, fikri ve sınai mülkiyet hakları gibi alanlarda da Topluluk mevzuatına uyum yükümlülüğü doğmuş ve Birliğin ticaret politikasına ve üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli ticaret anlaşmalarına uyum, sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılması, rekabet politikası ve fikri mülkiyet hukukuna uyum ve gümrük mevzuatına uyum başlıkları altında yasal değişiklikler gerçekleştirilmiştir (Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2017).

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 1959 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş ve Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğini hedefleyen "Ankara Anlaşması", 1964 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma, tam üyelik için 3 evre öngörmüştür; "hazırlık dönemi", "geçiş dönemi" ve "son dönem". Gümrük Birliğinin ise geçiş döneminin sonunda tamamlanması hedeflenmiştir. Bu anlaşmada öngörülen hazırlık dönemi sonunda 1973 yılında yürürlüğe giren "Katma Protokol", geçiş döneminin hükümlerini ve tarafların üstleneceği yükümlülükleri düzenlemiştir. Bu protokol ile Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin kademeli olarak tesisi amaçlanmıştır. 22 yıllık kademeli geçiş dönemi sonunda da Gümrük Birliği anlaşması 1995 yılında imzalanmış, 1996 yılının başında da yürürlüğe girmiştir.

Gümrük Birliği'ne Türkiye'nin dahil olması 90'ların ortalarında genel olarak memnuniyetle karşılanmış olsa da kamuoyunda AB'ye giriş için ilk adım olarak görenler olduğu kadar Osmanlı İmparatorluğu zamanında Avrupalı devletlere verilmiş kapitülasyonlara benzetenler de olmuştur. Gümrük Birliği anlaşması Hürriyet'in 7 Mart 1995 manşetinde "Çağ açan imza" olarak lanse edilirken özellikle muhalefetten ve muhalif medyadan eleştiriler gelmiştir. Cumhuriyet gazetesinde Erol Manisalı tek yanlı yükümlülük altına girilmemesi gerektiğini ve bu anlaşmanın Türkiye'nin AB dışı dünya ile ilişkilerini ipotek altına alarak büyük ticari kayıplara neden olacağını savunmaktaydı. (Manisalı, 2012)

Hürriyet Gazetesi, 7 Mart 1995

1990'ların ortalarından günümüze kadar ise AB, birçok ülke ile ticaret alanında anlaşmalar yapmıştır ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) çerçevesinde tarım, hizmetler, yatırımlar ve kamu alımları gibi alanlarda üçüncü ülkelerle kapsamlı ilişkiler oluşturmuştur. 2015 yılında Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'nin de kapsamının genişletilmesi için çalışmalar başlatılması öngörülmektedir. Bu kapsamda, 2016 yılında Avrupa Komisyonu, Konseye Gümrük Birliği güncellenmesine yönelik müzakerelerin Türkiye ile başlatılabilmesi için yetki talebinde bulunmuştur. 2017 yılında ise, AB Bakanı Ömer Çelik yaptığı bir açıklamada

Eğer AB, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi için bir iradeye sahipse Türkiye de bu iradeye sahiptir. Hazırlıklarımız tamdır... Gümrük Birliğinin güncellenmesi AB adaylığımıza alternatif bir süreç değildir. Onlar hazırsa biz buna hazırız. Bizim söylediğimiz şey şudur. 'Bunu siyasi mülahazaların dışında tutun.' Komisyon hazırlıklarını tamamlamıştır. Konsey'den yetki beklemektedir. Bizim de çağrımız şudur. Konsey bir an evvel Komisyon'a bu yetkiyi versin. Gümrük Birliğini güncellemek üzere çalışmalara başlayalım. Aksi halde bunlar siyasi mülahazalarla engellenecekse Türkiye'nin bu konuda herhangi bir acelesi yoktur (NTV, 2017) demiştir.

Haziran 2018'de yapılan Genel İşler Konseyi toplantısı ardından yapılan açıklamada Türkiye'nin anahtar bir ortak olduğu, göç, enerji, terörizme karşı mücadele, ulaştırma ve ticaret alanlarında ortak çıkarların olduğu, işbirliğine duyulan ihtiyaç gibi konulardan bahsedilmekte iken Türkiye'nin AB'den uzaklaştığı, yeni fasılların açılmayacağı ve Gümrük

Birliği'nin güncellenmesi için yeni adımlar atılmayacağı belirtilmektedir (Council of the European Union, 2018). Bunun üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada ise şu ifadeler yer verilmiştir:

..... hem ülkemizin hem de AB'nin çıkarlarına hizmet edecek olan Gümrük Birliği güncellenmesinin de şartlara bağlanmasını anlamak mümkün değildir. AB'nin, Türkiye'ye adil ve dürüst davranmadığı bir kez daha görülmüştür. AB'nin söz konusu tutumuna rağmen süreçten uzaklaşmanın ülkemiz olduğunu ileri sürmek iki yüzlülük ve tutarsızlıktır (Dışişleri Bakanlığı, 2018).

Diplomatik olarak bu açıklamalar yapılırken, bu alanda çalışmalar sürdürenlerin üzerinde durduğu önemli bir konu da Gümrük Birliği'nin güncellenmesi çalışmalarının sadece ticari sebep ve sonuçlara haiz olmaması, aynı zamanda siyasi, sosyal alan ve haklarla da alakalı olduğudur. Sinan Ülgen, Gümrük Birliği'nin güncellenmesiyle, anlaşmaya dahil olan ürünlerin listesinin genişletileceğini, kamu ihale kanununda değişiklikler sağlanacağını ve böylece Türkiye'nin ekonomik büyümesine yardımcı olacağını, iktisadi yönetişimin daha çok kurallara uygun hale geleceğini, ticari sorunların çözülmesinde bir araç olacağını ve AB-Türkiye arasında ekonomik taahhütlerin itici kuvveti olacağını söylemektedir. Ancak Gümrük Birliği konusunda anlaşılmasının ticari ve iktisadi alanın dışında AB'nin yakın zamanda Ankara üzerindeki dönüştürücü etkisini azaltacağını savunmaktadır (Ülgen, 2017). Nilgün Arısan Eralp; Gümrük Birliği'nin güncellenmesinin sadece Gümrük Birliği ile ilgili olmadığını, bu alanda atılacak adımların donmuş olan Türkiye-AB ilişkilerini yeniden canlandıracak bir adım olacağını, bu çerçevede de önce ekonomik alanda görülecek olan hukukun üstünlüğünün zamanla siyasi ve sosyal alana da genişlemesinin mümkün olabileceğini söylemektedir (Eralp, 2018). Tocci ise, güncellenmiş bir Gümrük Birliği'nin siyasi bir çapa olacağını, Türkiye'nin politik ekonomisini değiştirebileceğini ve anahtar sektörler olan hizmetler, ihaleler, devlet yardımları ve ticari anlaşmazlıklarda hukukun üstünlüğünü sağlayacağını iddia etmiştir (Tocci, 2018). Aydın-Düzgit de bu görüşlere benzer şekilde ikili ortaklığın sürdürülebilir olabilmesi için Türkiye'de gerçekleştirilmesi istenen reformlar ile ikili işbirliği adımlarının birbiriyle ilişkilendirilmesine örnek olarak Gümrük Birliği'nin güncellenmesini vermektedir (Düzgit, 2017).

Görüldüğü üzere, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi meselesi, 1990'ların ortalarında Gümrük Birliği'ne Türkiye'nin dahil olma sürecine benzer bir şekilde sadece ticari ve ekonomik konularla ilişkilendirilmemektedir. 2016 yılında göçmenler ile ilgili anlaşma, bir kesim

tarafından nasıl AB ile diyalogu artırmak için bir araç olarak düşünülüyse, aynı şekilde Gümrük Birliği'nin güncellenmesi de her iki taraf için önemli olan ticari ilişkilerden başlayarak, diğer alanlarda da ilişkilerin gelişmesi için bir araç olarak düşünülmektedir.

Sonuç

Türkiye'nin AB ile ilişkileri çok uzun yıllardır, çetrefilli yollardan geçmiştir. Bu uzun yıllar içerisinde siyasi olarak çok defalar krizler yaşanmış, diyalog durmuş, ilişkiler askıya alınmış ve diğer aday ülkeler ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin müzakere süreci de oldukça inişli ve çıkışlı olmuştur. Fakat bütün bu süreç içerisinde 1980 öncesi daha çok korumacılığa ve yerli üretimin ithal ürünlerin yerine ikamesinin sağlanması hedeflenirken, 1980 sonrası Türkiye'nin liberal ekonomik düzeni benimsemesi, ekonominin dışarıya açılması, rekabetin artırılmasına verilen önem ve dış ticaretin artırılmasıyla beraber Avrupa Türkiye arasında ticari ilişkiler artarak sürmüş, Gümrük Birliği ile beraber Avrupa hem ihracat hem ithalat açısından Türkiye için çok önemli bir ticari ortak olmuştur.

Bu çalışmada TÜİK, Dışışleri ve Ticaret Bakanlığı verilerine göre Avrupa ülkelerinin ticaret ortağı olarak önemini bir kez daha görmekteyiz. Siyasi olarak gerginlikler yaşanması, AB dışında başka alternatiflerden bahsedilmesi, kamuoyunda Avrupa'ya karşı negatif tutumun artması, AB üyeliğinin desteklenmemesi gibi birçok meseleye rağmen, 2014-2017 yılları arasında ithalat ve ihracat rakamlarında oransal olarak bir istikrar görmekteyiz. Bu açıdan da AB ile ilişkilerin daha iyi bir seviyeye çekilebilmesi için ticari ve ekonomik ilişkilerin baz alınarak, Gümrük Birliği'nin güncellenmesini önemli ve elzem bir adım olarak görmek mümkündür.

Kaynakça

- Council of the European Union. (2018). *Enlargement and Stabilisation and Association Process - Council Conclusions*. Brussels: Council of the European Union .
<http://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf> adresinden alındı
- Cumhuriyet. (2014, Ocak 28). *Hollande: AB'ye üyeliğiniz referanduma tabidir*.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/34449/Hollande__AB_uyeliginiz_referanduma_tabidir.html adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (2018). *Fransa'nın Ekonomisi*.
<http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?a8569a95-3573-4068-b5c2-8e4b66930eee> adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (2018, Haziran 27). *No: 174, 27 Haziran 2018, Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi'nde Ülkemize İlişkin Alınan Karar Hk*. http://www.mfa.gov.tr/no_-174_-ab-gik-kararlari-hk.tr.mfa adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (2018, Ağustos 29). *Reform Eylem Grubu Dördüncü Toplantısı Basın Bildirisi* . <http://www.mfa.gov.tr/reform-eylem-grubu-dorduncu-toplantisi-basin-bildirisi.tr.mfa> adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı. (2017, Haziran 12). *Gümrük Birliği*.
<https://www.ab.gov.tr/46234.html> adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). *Hollanda'nın Ekonomisi*. 2018:
<http://www.mfa.gov.tr/hollanda-ekonomisi.tr.mfa> adresinden alındı
- Düzgit, S. A. (2017, Haziran 16). Turkey and the EU: Perpetual Crisis or Restricted Cooperation? *GMF On Turkey*. <http://www.gmfus.org/publications/turkey-and-eu-perpetual-crisis-or-restricted-cooperation> adresinden alındı
- Eralp, N. A. (2018, Şubat). Upgrading Customs Union between Turkey and the European Union is not only about Upgrading Customs Union. *TEPAV Evaluation Note*.
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1519028557-2.Upgrading_Customs_Union_Between_Turkey_And_The_European_Union_Is_Not_Only_About_Upgrading_Customs_Union.pdf adresinden alındı
- Erhan, Ç. (2017, Mart 05). *Almanya'nın Türkiye ile problemi ne? Türkiye*:
<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/595773.aspx> adresinden alındı
- Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi. (2017). *Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi.
http://ctr.s.khas.edu.tr/sources/TDP-2017_vfinal.pdf adresinden alındı
- Manisalı, E. (2012, Aralık 24). 'Gümrük Birliği' ve Dış Politika. *Cumhuriyet*. Retrieved from
http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/392694/_8216_Gumruk_Birligi__8217__ve_Dis_Politika.html

- Milliyet. (2018, Ağustos 01). *Çavuşoğlu: AB'den vazgeçmeyeceğiz*.
<http://www.milliyet.com.tr/cavusoglu-ab-den-vazgecmeyecegiz-siyaset-2716551/>
adresinden alındı
- NTV. (2017, Kasım 14). *AB Bakanı Çelik: Gümrük Birliği güncellemesi için hazırız*.
<https://www.ntv.com.tr/turkiye/ab-bakani-celik-gumruk-birligi-guncellemesi-icin-haziriz,EhbC4HA6T0KTXm2FCPktrA> adresinden alındı
- Ticaret Bakanlığı. (2017). *List of Companies with Foreign Capital in Turkey - as the end of December 2017*. Ankara: Ticaret Bakanlığı.
https://www.trade.gov.tr/portal/faces/home/fdi?_afLoop=35667340195241248&_afWindowMode=0&_afWindowId=rto6nwo8i&_adf.ctrl-state=17f12r0560_217#!%40%40%3F_afWindowId%3Drto6nwo8i%26_afLoop%3D35667340195241248%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D17f
adresinden alındı
- Tocci, N. (2018, Ocak). Beyond the storm in EU-Turkey relations. *FEUTURE Paper*.
http://www.feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/user_upload/pdf_tocci_feuture.pdf
adresinden alındı
- TÜİK. (2017). *Ülkelere göre yıllık ihracat (en çok ihracat yapılan 20 ülke)*. Ankara: TÜİK.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden alındı
- TÜİK. (2017). *Ülkelere göre yıllık ithalat (en çok ithalat yapılan 20 ülke)*. Ankara: TÜİK.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden alındı
- TÜİK. (2017). *Yıllara göre dış ticaret, 1923-2017*. Ankara: TÜİK.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden alındı
- Ülgen, S. (2017, Aralık 13). Trade As Turkey's EU Anchor. *Carnegie Europe Paper*.
<http://carnegieeurope.eu/2017/12/13/trade-as-turkey-s-eu-anchor-pub-75002>
adresinden alındı